

Számos ok miatt lehetünk borúlátók a tekintetben, hogy az iskolák milyen gyorsan és milyen mértékben tudnak kilábalni a járványból. A tanárok kimerültek. A szakszervezetek és a hatóságok között nem a legjobb a viszony. A kormányok szorítani igyekeznek a nadrágszíjon. A szülők, akiknek egyszerre kellett a teljes munkaidőt összeegyeztetni a teljes időben történő gyermek-felügyelettel és oktatással, alig várják, hogy gyermekeiket – nemhogy kevesebb, de – több időre, másokra bizzák. A gyors átváltás a távoktatásra azonban megmutatta, hogy az iskolák nagyszabású átalakulásokra képesek. Azok a reformok, amelyek egykor ijesztőnek tűnhettek, ma már könnyűnek bizonyulnak.

Oaklandben Bennett asszony úgy döntött, hogy nem küldi vissza a lányát az iskolába, amikor a tankerület megnyitotta épületeit azok előtt a gyerekek előtt, akik jelenléti oktatásban akartak részt venni. Az anya még mindig aggodódik a járvány miatt. Biztos viszont abban, hogy Xa'viar augusztusban vissza fog menni, amikor elkezdődik az új tanév. Lánya megérdemli, hogy visszatérjen barátai és tanárai közé, mondja Bennett asszony: „egy olyan helyre, ahol szerinte biztonságban van, és ahol kislánya úgy érzi, hogy szeretik.”

(*The Economist*)

Helen Thompson²

A pandémia Thomas Hobbes időtálló bölcsességére és utópisztikus csalódásaira egyaránt rávilágított

---

Az állandóan visszatérő kijárási tilalmak megmutatták a hobbes-i állam valóságát, ahol a tekintélyt erőszak támogatja, és a mindenható uralkodóba vetett hitével kapcsolatos problémát is.

A filozófus, Thomas Hobbes 1651-ben napvilágot látott remekművében, a *Leviatánban* ragaszkodott ahhoz a nézetéhez, hogy a polgárháború

mindig a legrosszabb dolog, ami a politikában történhet. E katasztrófa elkerülése érdekében mindenkinek el kell fogadnia a korlátlan hatalommal rendelkező uralkodó szükségességét. Bármilyen társadalomról legyen szó, irracionális és önző dolog az uralkodó természete miatt aggódni, Hobbes számára az emberek egyedileg veszélyes lények, és az a képességünk teszi olyan veszélyessé közösségi életünket, hogy szentül ragaszkodunk különböző vallási vagy politikai meggyőződésekhöz. Ha társadalmunkban nem léteznének meggyőzések és ártó szándékú nyelvhasználat, még különbözőségeink ellenére is természetes módon társas lények lehetnénk, mint a méhek és a hangyák, és jól meglennénk uralkodó nélkül is. Az előbbieket birtokában azonban az emberi együttélést törvényekkel kell szabályozni.

Utolsó, politikafilozófiai művében, az 1681-ben posztumusz megjelent *Behemórbán* Hobbes az emberek nagy részének különféle meggyőződéseit tette felelőssé a 17. század közepén Angliát, Skóciát és Írországot szétdőlt polgárháborúért. Hobbes haragját leginkább a presbiterianusok vonták magukra, akik a Bibliát tették minden dogmatikus tekintély forrásává: „Hogyan lehetünk békességben – írta – miközben ez a vallásunk?” De Hobbes szemében mind bűnösök voltak azok a katolikusok is, akik úgy gondolták, hogy vissza kellene hozni a pápa hatalmát Angliába, a függetlenek, akik a vallásszabadságot szorgalmazzák, az anglikánok, akik az egyetemetek irányították, és bárki, aki az angolok ősi jogairól és szabadságairól szóló eszmék megszállottja volt. Minden egyes csoport úgy gondolta, hogy a saját meggyőzéseikre kell lecserelni a király törvényeit, és Hobbes számára ebben rejlett az erőszakkal járó zavargások forrása.

Nem meglepő, hogy politikailag nehéz időkben Hobbes gyakran szerepel jövőbe látó realistiként. Hobbes számára a politika mindig veszélyhelyzetben történik, ahol a szakadék túlföldalán káosz van. Nem kivétel ez alól a világjárvány sem. Magától értetődőnek tűnik Hobbes indoklása tekintélyelvű döntéshozatalt illetően: figyelembe véve annak következményeit, hogy mindenki szabadon dönthet a halál és a megél-

² Helen Thompson politikai gazdaságtan professzora a Cambridge-i Egyetemen.

hetés, az oktatás és a szabadság elvesztésének kockázatáról, valakinek jogában kell álljon, hogy meghozza a döntést arról, hogy melyik kerüljön az első helyre és hogy együttműködésünket kérje. A lezárások megmutatták a valóságot: hobbes-i államban élünk, ahol a döntésre jogosult hatalmat az erőszak támogatja.

Úgy tűnik, Hobbes-nak abban is igaza van, hogy az egymással versengő meggyőződések okozzák a politikai bizonytalanságot. Amikor kizárólag az egyénekre bízunk minden döntést, az nem csak aránytalan egészségügyi kockázatot és széthúzó társadalmat eredményez.

Az egyének különböző meggyőződéssel rendelkeznek az életről és halálról, és arról, hogy mi szent és sérthetetlen, amire nem vonatkoznak az általános szabályok. A világvjárvány előrehaladtával az európai és az amerikai politikában a kulturális és vallási meggyőződések egyre inkább előtérbe kerültek.

Az elmúlt év konfliktusai azt is nyilvánvalóvá tették, hogy Hobbes megoldásai milyen utópisztikusak és önáltatók voltak a vakhitek problémájával kapcsolatban. Hobbes egy teljhatalmú szuverén³ mellett kardoskodott feltételezve, hogy minden létező meggyőződésünktől megfoszthatnak bennünket. Hobbes egy mentális „természeti állapotra” redukálta az emberiséget. Félre kell tenni minden olyan hitet, amelyet tapasztalat vagy könyvek olvasása útján szereztünk, vagy nemzedékek során keresztül öröklődött át.

Ehelyett használjuk a józan ítélőképességünket annak megkülönböztetéséhez, amit Hobbes valódi politikai tudásnak hitt, és amit „az igazságosság és a méltányosság tudományának” nevezett. Mindazonáltal Hobbes felismerte annak gyakorlati nehézségét, hogy hitük elhagyására készítsük az embereket, és azt akarta, hogy a szuverén olyan vallásos nézeteket terjesszen, amelyek a közjó megőrzését szolgálják, és betiltsa azok kifejezését, amelyek fenyegetik ezt. Az általa hirdetni

kívánt keresztény nézetek közt szerepelt egy olyan teológia, amelyet Hobbes maga fundált ki a *Leviatánban*, és nincs benne pokol.

Szükségtelen emlékeztünkbe idéznünk a 20. század diktatúráinak szörnyűségeit ahhoz, hogy lássuk, miért vall kudarcot Hobbes megoldása saját problémájára. Ha a győztes demokratikus hatalom jutalma a cenzúra és az ígéhirdetés lesz, a politika éppen oly módon lesz romboló hatású, ahogy azt Hobbes szeretne volna elkerülni. A tech-cégekhez hasonló magánhatalmak, amelyek ugyanígy járnak el, hogy a szuverén kegyeire pályázzanak kereskedelmi érdekeik megvédése érdekében, nem lesznek jobbak, mint a megválasztott kormányok – ezt a szempontot a realista Hobbes gyorsan felismerhette volna.

Hobbes közvetlenül megtapasztalta azt a fenyegetettséget, amely akkor érezhető, amikor az uralkodók előírásá tesznek bizonyos meggyőződések, míg más nézetek kifejezését megtiltják. 1666–67-ben a parlament egy olyan törvényjavaslatot tárgyalt, amely börtönnel és száműzetéssel büntette volna az anglikán egyház legfőbb tanainak tagadását. A vita egyik célpontja a *Leviatán* volt, mint ateizmusra és istenkáromlásra buzdító könyv. Érthető, hogy a törvényjavaslat rettegéssel töltötte el Hobbesot. De ironikus módon ez a félelem épp abból fakadt, hogy a szuverén épp azt tette, amit Hobbes már korábban megírt a *Leviatánban*.

A *Behemótban* Hobbes egyszerű megállapítással összegezte kora hitbéli problémáját: „A Szentírás bonyolult, és különböző emberek különféleképpen értelmezik”. Mindenesetre ha egy uralkodó – a szükségszerűsége hivatkozva – végleges jelleggel igyekszik dönteni megválaszolhatatlan metafizikai kérdésekben, legyenek azok akár vallási, akár világi természetűek, azt csak erőszakkal tudja megtenni, amely mindig azok ellenállásába fog ütközni, akik ellen ez irányul.

A háború utáni Nyugat-Európa demokratikus politikájának utópiellenes nyelve, amelyet jól példáznak Isaiiah Berlin írásai, a meggyőződések pluralizmusát korlátozásnak fogta fel abból a szempontból, hogy miként lépjenek fel a kormányok jó okokból, még akkor is, ha a gyakorlatban

3 Szuverén: független, korlátlan úr, fejedelem; olyan uralkodó, aki – korlát nélküli rendelkezési joggal – az államhatalmat egymaga gyakorolja.

az államok gyakran képmutatók voltak az általuk nem tolerált véleménykülönbségekkel szemben – vegyük figyelembe például a nyugatnémet kommunista párt 1956-os betiltását. Jelenlegi világunkban, ahol meggyőződéseink osztanak meg bennünket, állampolgárokat, józan gondolkodókra van szükség a kormányzáshoz, nem pedig az önhitt Hobbes-ra, aki nézeteit tévesen politikatudományának vélte.

(*New Statesman*)

John Butler

Aki Buddhára gondot viselt

Wendy Garling: *The Woman Who Raised the Buddha: The Extraordinary Life of Mahaprajapati (A nő, aki Buddhát felnevelte: Mahapradzsápati rendkívüli élete, Shambhala, 2021, 272 oldal)* című könyvének recenziója

A nagyszerű férfi spirituális vezetők mögött vagy mellett nagyszerű nők szoktak állni, legalábbis így mondják; igaz, általában az az eset áll fenn, hogy az utóbbiak életét és tetteit gyakran másodlagos jelentőségűvé fokozzák le az androcentrikus – férfiközpontú – vallási elképzelések, amelyek a későbbi nemzedékektől származnak. Jézusnak például két Máriája van (anya és Mária Magdolna), Mohamednek ott van első számú és legkedvesebb felesége Áisa Bint Abi Bakr, (Sziddhártha) Buddhának pedig Mahapradzsápati. Ugyanakkor számos történet íródott ezekről a nőkről, és a gyakran gyér történelmi adatokat, ha egyáltalán vannak, ki kell egészíteni e beszámolókkal, amelyek közül azonban nem egy sokszor csak a képzelet szüleménye, némi igazsággal fűszerezve. Ezek alkotják azt a – Garling szavaival élve – „foltvarrásos paplant”, vagyis számos apró részt, amelyet „az ösztön, az intuíció és a józan ész szálai” fűznek össze, írja Tracy Cochran az előszavában. Mahapradzsápati esetében még az a fajta történelem sem áll rendelkezésünkre, amely például a szinoptikus evangéliumokból, apokrif

iratokból (létezik egy *Mária Magdolna evangéliuma*) vagy a különböző iszlám forrásokból leszűrhető, mely utóbbiak Ását tudósként, bíróként, sőt katonai vezetőként mutatják be.

Wendy Garling, gyakorló tibeti buddhista, aki szanszkrit nyelv és irodalom végzettséggel rendelkezik, egyszer már felvállalta azt a feladatot, hogy bemutassa a buddhizmus korai időszakának nőalakjait a *Stars at Dawn: Forgotten Stories of Women in the Buddha's Life* ('Csillagok hajnalban: Elfelejtett történetek nőkről Buddha életében', 2016) című munkájában. Új könyvében (*The Woman Who Raised the Buddha*) azt a merész célt tűzte ki maga elé, hogy óriási mennyiségű forrásanyagot vegyen számba és egy minden eddiginél teljesebb, összetettebb portrét alkosson ennek alapján Mahapradzsápatiról. Eltekintve egyetlen verstől, amelyet magának Mahapradzsápatinak tulajdonítanak a páli nyelvű *Therigátháknak*, a korai buddhista apácák által írott versgyűjteményben, amely közül némelyik akár a Krisztus előtti 6. századból is származhat, és némi önéletrajzi anyagtól, Garlingnak nem sok történetinek nevezhető forrása volt, ha volt egyáltalán. Ehelyett indiai, koreai, burmai és kambodzsai hagyományokra épül Mahapradzsápatiról szóló forrásanyaga, amely összességében a leírt eseményektől eléggé eltérő korszakokban és helyszíneken keletkezett.

Garling egy sor olyan történettel dolgozott, amelyek közül sok jóval Mahapradzsápati halála után íródott, és gyakran férfi írók által, akik igyekeztek gondoskodni arról, hogy mindig maga Buddha legyen az előtérben. Ahogy Garling is elmondja, „a mai buddhizmus” még mindig erősen etiolódik a patriarchátus, sőt a nőgyűlölet felé, de kitar amellet, hogy Buddha szándéka mindazonáltal az volt, hogy „világi és szerzetességben élő nők és férfiak egyenjogú, négyrétű közösségét hozza létre”. Ezt figyelembe véve kell bizonyítani, hogy ez utóbbi a buddhizmus terjedésének és fejlődésének minden androcentrikus leírása ellenére történt, és ennek érdekében mutatja be a páli kánon egy *Khuddaka Nikaja* című művét, amely tartalmazza a *Therigáthákat* és a *Therī-apadánát*, amely utóbbit „negyven apáca első személyű